

marsikateri tovrstni objekt lastniška struktura v omenjenem obdobju natančno sploh še ni določena, pa čeprav gre za sodobno zgodovino.

Osrednji del monografije v obsegu 68 strani predstavlja prispevek konservatorja in muzejskega svetovalca Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož Branka Vnuka z naslovom Grad Borl: Podatki, pomembni za nadaljnje proučevanje gradbenozgodovinskega razvoja grajskega kompleksa. Omenjeni avtor je z izčrpno uporabo tako starejše kot tudi novejša literature ter nekaj malega arhivskih virov kronološko predstavil (gradbeno) zgodovino gradu. Po začetni ugotovitvi o pomanjkanju konkretnih materialnih dokazov rimske in slovanske poselitve tega dela Haloz nadaljuje avtor s problematiko gradnje gradu in ustalitvi meje. Prvotno vojaško utrdbo so postavili Madžari, trajni pečat pa so v zgodovini gradu pustili Ptujski ter visokoplemiški družini Szekely in Sauer. Razprava se ne konča s koncem Sauerjevega lastništva na gradom in gospostvom leta 1801, pač pa se kronološko pisanje zgodovine nadaljuje do skorajda današnjega dne. Morda bo komu zanimiv podatek, ki ga je mogoče izluščiti na osnovi imen avtorjev uporabljene literature v poglavju o gradbenem razvoju gradu. Kot kaže, so se s slednjo temo v slovenski umetnostnozgodovinski stroki nekoliko natančneje ukvarjali trije raziskovalci, in sicer Ivan Stopar, Jože Curk in Igor Weigl. So dobrih osem stoletij star grad in njegove gradbene prenove raziskave vsega omenjenih treh umetnostnih zgodovinarjev zadovoljivo pojasnile? Glede na vsebino tukaj zapisanega bi se verjetno dalo še kaj natančneje raziskati.

(Nekdanja) arhivistka Zgodovinskega arhiva na Ptuj Marija Hernja Masten je v svojem prispevku z naslovom Rodbina Sauer, baroni Kozjaški, grofje Borlski predstavila družino, ki je na gradu in v okolici pustila največji pečat. Marsikatera njihova materialna stvaritev ne nazadnje obstaja še danes. Že na začetku prispevka Mastenova zapiše poglaviti razlog za pomanjkanje celovitejše študije na temo omenjene družine. Obsežnejši arhivski fond družine ni ohranjen, viri so torej razpršeni. Obširnejša genealoško posestna študija je seveda mogoča, a bo moral vsak morebitni zainteresirani raziskovalec pošteno pljuniti v roke, se najaviti v številnih arhivih ter pregledati mnogo različnih arhivskih fondov. Avtorica se je zatorej pri pisanju naslonila na večino obstoječe literature ter nekaj malega arhivskih virov, in to predvsem tistih, ki jih hranijo v ptujskem arhivu in v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu v fascikel obsežnem fondu družine Sauer. Od priročne literature se v njenem prispevku še najbolj pogrša Schivizeva Der Adel in den Matriken der Stadt Graz, ki bi genealoško podobo družine bistveno natančneje dopolnila. Kakorkoli, omenjena družina in njeni člani so na splošno predstavljeni od 13. stoletja dalje, natančneje pa med

letoma 1639 in 1801, torej v času lastništva nad gospostvom Borl. Kljub različnim naslovom poglavij je zgodovina družine predstavljena skozi biografije neposrednih lastnikov gradu, in sicer v obliki zmesi osebnih podatkov, nakupov in prodaj posesti ter gradbenih in karitativnih podvigov. Vizualne podobe nekaterih članov družine si ni potrebno ustvariti, objavljenih je namreč kar 15 originalnih portretov iz 18. stoletja, ki jih je avtorica odkrila v zbirki portretov omenjenega graškega arhiva in v Deželnem muzeju Joanneum.

Strokovna monografija o gradu Borl je dobrodošla novost na policah raziskovalcev lokalne, grajske, plemiške in še kakšne zgodovine. Tu pa tam se resda najde kakšna vsebinska napaka, a je ravno nabor do tega trenutka vseh znanih podatkov tisto, kar daje publikaciji pravo vrednost. Marsikateremu raziskovalcu bo kot izhodiščna literatura prihranila kar nekaj dragocenega časa. Zgodovina dokazuje, da je bila preteklost Borla že zaradi lege, njegovih številnih lastnikov in prenov pestra, trenutni dogodki pa nakazujejo, da bo prihodnost podobna. Ob poslušanju Beethovnov simfonije št. 5 in premlevanju o trenutnem položaju gradu se zdi, da mu usoda že trka na vrata. Prizadevanja lokalnih navdušencev pa vseeno puščajo upanje na lepšo in predvsem daljšo prihodnost tega »grajskega bisera nad Dravo«.

Dejan Zadravec

Loški razgledi 57/2010 (ur. Judita Šega). Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2011, 422 strani.

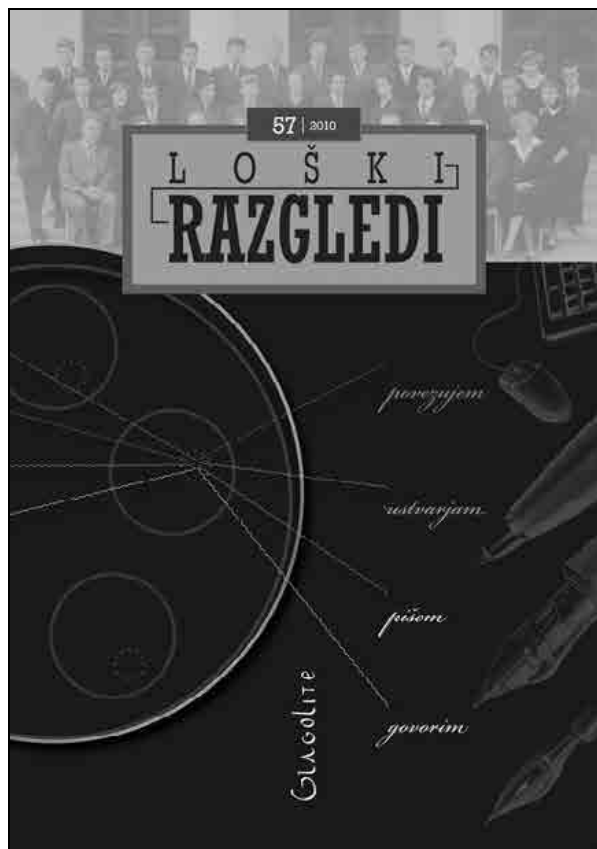
Muzejsko društvo Škofja Loka je junija 2011 izdalo že 57. številko domoznanskega zbornika Loški razgledi. Zbornik izhaja enkrat na leto in prinaša izvirne znanstvene, strokovne, poljudnoznanstvene in leposlovne prispevke s področja družboslovnih in naravoslovnih ved, gospodarstva, kulture in družbenega dogajanja na Škofjeloškem v preteklosti in sedanjosti. Nova številka je bila širši javnosti predstavljena 15. junija 2011 na Blaznikovem večeru, prireditvi, ki nosi ime po slovenskem zgodovinarju in škofjeloškem rojaku dr. Pavletu Blazniku, ki je dal leta 1954 pobudo za izdajanje Loških razgledov in bil njihov prvi urednik.

Tokratna številka je izšla na 422 straneh in prinaša 44 vsebinsko bogatih prispevkov 37 avtorjev. Delo uredniškega odbora je vodila Judita Šega, za računalniški prelom so poskrbeli v Studiu Grad, natisnila jo je tiskarna Littera picta. Naslovnica

zbornika je delo Nives Lunder in je posvečena 60-letnici delovanja Gimnazije Škofja Loka, osrednje izobraževalne ustanove v kraju. Grafična osnova je bila zatorej vzeta iz publikacij, ki so bile narejene za gimnazijo v prazničnem letu in jih v nadaljevanju zbornika dopolnjuje obširen zapis o škofjeloški slavljenki. Grafični in tipografski elementi na naslovnici so večplastni. Preko strani si od spodaj proti vrhu sledijo zapisi: glagolite (zapis v slovenskem jeziku iz Brižinskih spomenikov, ki so prek svojega avtorja – freisinškega škofa in loškega zemljiškega gospoda – povezani z loško preteklostjo), temu pa sledijo besede: govorim, pišem, ustvarjam, povezujem. Govor je temelj civilizacijskega oz. kulturnega razvoja, pisanje, ustvarjanje, povezovanje so njegova nadgradnja, vsi pa tesno povezani s procesom izobraževanja. Ob strani so nanizane ilustracije orodij, uporabljenih v času od nastanka gimnazije do danes: pero, nalivnik, kemični svinčnik in tipkovnica, ki se združijo v krogu, ki ponazarja optični kabel oz. razmah sodobnih komunikacij. Te so plod človeškega razuma, ki ga pooseblja portret prvih loških maturantov v zgornjem delu naslovnice.

Že tradicionalno so Loški razgledi po vsebini razdeljeni v več razdelkov; osrednji med njimi se po publikaciji imenuje *RAZGLEDI* in prinaša devet znanstvenih in strokovnih prispevkov. Uvaja ga članek mag. Jožeta Štukla o *poznoantičnem nomadskem ogledalu z ušescem tipa Čmi-Brigetio*. V Sloveniji

vemo za tri take primerke, eden med njimi izhaja iz poznoantične višinske naselbine Puštal nad Trnjem pri Škofji Loki. Ogledalom z ušescem se poleg njihove osnovne uporabne funkcije v smislu toaletnega pripomočka pripisuje tudi magični pomen. Med *hišne lastnike v Škofji Loki in predmestjih sredi 18. stoletja* bralce v svojem prispevku popelje dr. France Štukl, ta trenutek nedvomno najboljši poznavalec loške zgodovine. Na podlagi terezijanskega katastra navaja takratne lastnike hiš, jim poskuša najti ustrezne lokacije in analizira poklicno strukturo takratnih meščanov. Verjetno je malo znano, da je imelo mesto sredi 18. stoletja svojega goslarja, pasarja ter celo slikarja in pozlatarja, da o povsem običajnih obrtnikih, kot so bili krojači, čevljarji ali mesarji, sploh ne govorimo. Sledi tretji (zadnji) del prispevka dr. Jurija Šilca z naslovom *Rodbina Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja*, v katerem tokrat predstavi rodbinske vezi med posameznimi vejami Stanonikov v vaseh poljanske in staro-loške župnije. V nadaljevanju sledi prispevek mag. Toneta Koširja *Začetki organizirane zdravstvene službe na Poljanskem in Žirovskem*. Avtorjevo raziskovalno delo v slovenskih arhivih in na terenu je pokazalo, da so se Poljanci in Žirovci do konca 19. stoletja zdravili sami ali so iskali pomoč pri padarjih in šele od takrat pri univerzitetno izobraženih zdravnikih. Ti so sprva prihajali iz Škofje Loke in Idrije, stalno pa so se med njimi naselili šele leta 1926 (v Gorenji vasi) oz. 1932 (v Žireh). O *čipkarski šoli na Trati in klekljanju v Gorenji vasi* piše etnologinja Mojca Ferle. Skozi zgodbo o čipkarski šoli je nanizana vrsta zanimivih podatkov, ki govorijo o tem, kako je bilo izdelovanje čipk vpeto v življenje lokalnega prebivalstva. Med drugim bralca seznanja, da klekljarice niso nikoli klekljale na dan svoje zavetnice sv. Jere, ker so verjele, da bi jim, če bi se tako pregrešile, miši pregrizle niti. *Rdeče znamenje pri Crngrobu* je bilo v Loških razgledih že večkrat deležno znanstvene predstavitve. Poudarek tokratnega prispevka z istim naslovom, ki ga je pripravila konservatorica in restavratorka Ajda Mledenovič, je na predstavitvi dejavnikov, ki ga najbolj ogrožajo in ki so spomenik že tako uničili, da so freske, ki so bile na začetku 20. stoletja še dobro ohranjene, danes skoraj nerazpoznavne. Raziskava je pokazala, da so vzroki za propad spomenika seštevki različnih dejavnikov ogrožanja, ki so med seboj tesno povezani in se pogosto potencirajo. Glavni krivci so vlaga, onesnaženo ozračje, zvok, svetloba in biološki organizmi. V nadaljevanju nas dr. Goran Schmidt v svojem prispevku *Rudnik nad Sorico* vodi v podzemni svet rudnika na južnem pobočju Lajnarja na Sorico. Avtor na osnovi lastnih raziskovanj in z opiranjem na številne vire podaja primerjavo lajnarškega rova z drugimi podobnimi rovi v predgorju Julijskih Alp, k temu pa dodaja še nekaj tehničnih značilnosti rudarjenja na Kranjskem do konca 19.

stoletja. Poglavlje Razgledi zaključujeta prispevka *Jamski medved z Jelovice* in *Raziskave podzemeljske favne hroščev v jami Praprotno*. Avtor prvega je kustos Prirodoslovnega muzeja Slovenije, mag. Matija Križnar. V njihovih zbirkah hranijo štiri zobe jamskega medveda, ki so jih v rudni jami nad Dražgošami v začetku 19. stoletja našli tamkajšnji rudarji. Avtor drugega prispevka je mag. Bojan Kofler, ki je v sicer majhni jami Praprotno našel prisotne primere kar treh vrst slovenskih endemitov podzemeljske favne hroščev. Ena od njih – slepi rilčkar – je še posebej redka.

Drugi blok prispevkov govori o *520-LETNICI VEZI MED ŠKOFJO LOKO IN IDRIJO* in 50-letnici rudarjenja v Žirovskem vrhu. Prvemu dogodku je bil leta 2010 v Škofji Loki posvečen Blaznikov večer, na katerem je spregovorila tudi Ivica Kavčič, dolgoletna sodelavka ter dobra poznavalka idrijskega rudnika in njegove zgodovine. V prispevku, ki ga je pripravila za Loške razglede in mu dala naslov *Petsto dvajset let vezi med Idrijo in Škofjo Loko*, se je osredotočila na gospodarske in trgovske vezi med mestoma, ki so sprva temeljile na dobavi talilnih lončkov za potrebe žganja živosrebrne rude, v zadnjih desetletjih pa na strokovnih, prijateljskih in tovariških vezeh med obema rudarskima kolektivoma. O tem piše v nadaljevanju, v prispevku *Idrijsko-loške rudarske korenine*, mag. Srečko Beričič, ki je svojo montanistično pot začel v rudniku živega srebra v Idriji in nadaljeval v rudniku urana Žirovski vrh. Blok prispevkov zaključuje zapis Alojzija Pavla Florjančiča z naslovom *Petdeset let od odkritja urana v Žirovskem vrhu*, v katerem je nanizal nekaj zanimivih razlag, zakaj se je rudarjenje v Žirovskem vrhu končalo, še preden se je dodobra začelo.

V poglavju *OBČINA IN OBČINSKI NAGRAJENCI* so predstavljeni občinski nagrajenci za leto 2010 in leto 2001, ki takrat v Loških razgledih niso bili predstavljeni. Avtorica obeh prispevkov je Sabina Gabrijel. Delovanje sosednje Občine Gorenja vas-Poljane v letu 2010 in njihove občinske nagrade nam predstavlja Milka Bizovičar, mednarodno sodelovanje Občine Škofja Loka z bavarskim Freisingom pa mag. Andreja Ravnihar Megušar.

Na gospodarskih straneh je objavljen zapis o nastajanju podjetja Tehnica Železniki, ki ga je pripravil Primož Pegam. Podjetje tudi po petdesetih letih še uspešno deluje, čeprav je sprva kazalo, da do njegove ustanovitve sploh ne bo prišlo in bodo program preciznih tehtnic, ki so jih do takrat izdelovali v Niku, prodali drugam.

Blok prispevkov z naslovom *GRADIVO IN SPOMINI* je tudi tokrat obsežen. Uvaja ga zapis ob 60-letnici Gimnazije Škofja Loka, ki ga je pripravil ravnatelj Jože Bogataj. V njem je med drugim zapisal nekaj misli, ki so jih o gimnaziji, letih, preživetih v njej in sodelovanju izrazili govorniki na slavnostni akademiji. Sledi niz prispevkov, ki so jih

napisali sodelavci Loškega muzeja. »Kaj pa vi sploh delate?«, je vprašanje, ki ga nepoznavalci muzejskega dela večkrat zastavljajo direktorici Jani Mlakar in od tod naslov, ki ga je zapisala nad uvodom k prispevkom kustosov, ki sledijo v nadaljevanju in ponujajo odgovor na zastavljeno vprašanje. Barbara Sterle Vurnik predstavlja prenovljeno umetnostno-zgodovinsko zbirko, mag. Jože Štukl razstavo o orožju, Mojca Šifrer Bulovec Kajbetovo gostilno v Zmincu in Mira Kalan pedagoško/andragoško dejavnost Loškega muzeja v preteklem letu. V nadaljevanju sledi prispevek Judite Šega o razstavi, ki so pripravili v škofojški enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana in ji dali naslov Špital – hiša na robu družbe. Leta 2010 so v Škofji Loki štiridesetič zapored podelili Severjeve nagrade. Zapis o tem, zakaj ravno v Škofji Loki in o Severjevi povezanosti z mestom, je pripravil Marko Črtalič. 90 let je minilo tudi od podpisa zloglasne rapalske pogodbe, ki je globoko zarezala v slovenski prostor in povzročila, da so se kraji, ki so bili nekoč globoko sredi slovenskega etničnega ozemlja, naenkrat znašli ob državni meji ali celo onkraj nje. Tudi Žiri so takrat postale kraj ob meji. O tem času in posledicah nove državne meje so spregovorili udeleženci mednarodnega simpozija, ki ga je organiziral Muzej Žiri, zapis o tem pa pripravil Miha Naglič. V nadaljevanju sledita zapis o votivnih kapelah v Selški dolini, o katerih piše Ciril Zupanc, in o akciji prekopa partizanskih grobov ter prenosu posmrtnih ostankov padlih borcev na partizansko pokopališče v Lipici, o čemer govori zapis Marka Vraničarja. Leta 2010 je bil čisto po naključju odkrit meteorit iz Javorij in bil deležen velike publicitete v različnih slovenskih medijih. Tudi Loški razgledi objavljajo krajši zapis, ki ga je pripravil Alojzij Pavel Florjančič. V zadnjem delu Gradiva in spominov sledijo krajši zapisi o nekaterih slavljenicah in osebah, ki so sklenile svojo življenjsko pot. Danijela Dolinar je pripravila zapis o Neži Maurer ob njeni 80-letnici, Natalija Polenec piše o osebnih spominih na dedka dr. Antona Polenca, ki bi v letu 2010 praznoval stoletnico rojstva. Sto let bi praznoval tudi Franc Rant, promotor kulturnega življenja, predvsem tamburaštva, v Retečah. Predstavlja ga mag. Aleksander Igličar. Sledi zapis o dr. Valentini Kobe, dolgoletni vodji Anatomskega inštituta v Ljubljani, ki so jo Poljanci uvrstili med svoje znamenite rojake in o kateri piše dr. Zvonka Županič Slavec. Sledijo še trije nekrologi. Zapis v spomin dr. Cenetu Avguštinu je napisal dr. Damir Globočnik, poslovilne besede dolgoletnemu članu Muzejskega društva Škofja Loka Cvetku Kobalu-Florjanu sta prispevala dr. Marko Kranjec in mag. Aleksander Igličar, zapis slavistoma Jožetu Šifrerju in Frančku Bohancu pa dr. Marija Stanonik.

DELOVANJE MUZEJSKEGA DRUŠTVA Škofja Loka je zaokroženo v petih prispevkih. V

njih je objavljeno poročilo z zadnjega zbora članov, zapis o dr. Branku Berčiču, prejemniku državnega odlikovanja – zlatega reda za zasluge za življenjsko delo, predstavljeni so Blaznikovi večeri v letu 2010 in novosti v zbirki Doneski ter druženje na društvenem izletu v Innichen na Južno Tirolsko. Avtorja prispevkov sta Helena Janežič in mag. Aleksander Igličar.

Na zadnjih straneh Loških razgledov je predstavljeno še nekaj knjig iz obsežne domoznanske knjižne bere za leto 2010. Izbrala, prebrala in predstavila jih je Ana Marija Miklavčič. Sledi še kronika dogodkov na Loškem, ki jo je kot vedno pripravil Franc Podnar.

Loške razglede zaključuje poglavje *OBJAVE VIROV*, kjer je objavljen šesti del srednjeveških obračunov loškega gospostva (1477–1487). Nemške in v gotici pisane originale hrani Bavarski glavni državni arhiv v Münchnu, v transkribirani in z opombami opremljeni verziji, ki jo je pripravil dr. Matjaž Bizjak, pa so sedaj lažje dostopni širšemu krogu raziskovalcev.

Loški razgledi so tudi tokrat vsebinsko zelo raznoliki, bogato slikovno opremljeni in vabijo k branju vse, ki jih zanimata škofjeloška preteklost in sedanjost. Ob finančni podpori Občine Škofja Loka so izšli v nakladi 750 izvodov.

Judita Šega

France Štukl: Po poti kulturne dediščine. Sprehod skozi Škofjo Loko in vasi v spodnjem porečju Poljanske Sore (ur. Judita Šega). Škofja Loka, Ljubljana : Muzejsko društvo Škofja Loka, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2011; Loški razgledi, Doneski, 25; 206 strani.

Arhivist in umetnostni zgodovinar dr. France Štukl v predgovoru svoje nove knjige *Po poti kulturne dediščine* s podnaslovom *Sprehod skozi Škofjo Loko in vasi v spodnjem porečju Poljanske Sore* razkrije, da ga je že kot kratkohlačnika vedno zanimalo, kaj le je za hribi okrog Loke. Omenjeno območje je bilo tudi jedro njegove diplomske naloge o umetnostnozgodovinski topografiji sakralnih spomenikov Poljanske doline. Svojo in našo radovednost je potešil v svojih knjigah in številnih člankih, objavljenih predvsem v Loških razgledih, ki jih izdaja Muzejsko društvo Škofja Loka.

Ker njegova zadnja – verjamemo, da ne poslednja – knjiga teritorialno obsega območje škofjeloške mestne župnije, nas avtor najprej seznani s cerkveno ureditvijo na Loškem od nastanka loškega gospostva leta 973, prek prve omembe loške župnije v Stari Loki leta 1074, leta 1262 prvič omenjenim mestnim vikariatom pri podružnici sv. Jakoba v Škofji Loki do leta 1804, ko je ta postal mestna župnija. Po letu 1500 so vanj verjetno že spadale podružnice, ki jih opisuje knjiga, prav tako pa tudi podružnice, ki jih viri navajajo kot podružnice v ravnini: Suha, Reteče in Godešič. Iz prazupnije Loka v Stari Loki (domačini Staro Loko še zdaj poimenujejo Fara) se je po gospostvu razvijala nadaljnja mreža župnij: v Selcih, Poljanah in Zireh. Mestni vikariat v Škofji Loki je poleg mesta in predmestij obsegal še podružnice na Sorškem polju in v spodnjem delu Poljanske doline.

V zgodovinskem pregledu mesta Škofja Loka so opisani grad, mestno obzidje, Kamniti oz. Kapucinski most, uprava gospostva, razmerja med gradom in mestom, talna razporeditev mesta, župnijska cerkev sv. Jakoba, ubožnica, šola, čas reformacije in protireformacije, klariški, zdaj uršulinski samostan in cerkev, hišna numeracija, mestna obrt, prebivalci, predmestja Karlovec, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje s cerkvijo sv. Ane in Novo predmestje, gospostvo Štemarje, t. i. Škofjeloški rokopis, nekaj znanih Ločanov in loških rojakov in prvi industrijski obrati. Opise duhovito dopolnjujeta hudo-mušni pesmi o najbolj znanih loških jedeh v preteklosti – loški medli in loški smojki.